

جایگاه و نقش حضور در تربیت دینی

محسن فرمهینی فراهانی^۱، مرضیه سادات حاتمی ها^۲

برای انتقال معانی باید از ابزاری استفاده کنیم. ابزار انتقال معانی شامل سه بخش است: گفتار، که شامل گفتار زبانی و گفتار مکتوب می باشد. رفتار، که دربردارنده فعلی است و حضور، که قول یا فعل نیست و صرف وجود و بودن است. همانطور که گفتار و رفتار بر روی تربیت انسان ها اثر می گذارند، حضور هم نقش مهمی را ایفا می کند و در برخی جاها نقشش پررنگ تر و مهم تر از آن ها هم می شود مثل واقعه کربلا که تربیت ۷۲ انسان کامل توسط امام حسین (علیه السلام) بیشتر مربوط به حضور امام حسین (علیه السلام) بود چون گفتار ایشان را خیلی از افراد شنیدند و رفتار حضرت راهم دیدند ولی چیزی که برای آن ها اتفاق نیفتاد درک حضور امام بود که رشد دهنده بود و البته باید این حضور را درک کرد تا تأثیر آن را مشاهده کرد و از برکات آن بهره برد و رشد کرد و تربیت شد. زنی که در خانه گمان می کند که همسرش نیست، می ترسد ولی همین که حضورش را درک کرد - هر چند در خواب باشد - خیالش آسوده می گردد. در این مثال نقش حضور همسر حتی زمانی که خواب است و قول و فعلی انجام نمی دهد، نمایان است که موجب آرامش است و یا هنگامی که در حضور کودک هستیم با وجود این که قول یا فعلی انجام نمی دهد از ارتکاب گناه شرم می کنیم در این مثال نقش حضور کودک در عمل ما واضح است. در این مثال حضور در مرتبه پایین است و در بالاترین مرتبه، حضور خداوند در تمام لحظات زندگی است. باورمندی به حضور خدا در زندگی، تأثیر بسزایی در تهذیب به نفس و همچنین خودسازی انسان دارد. امام خمینی (ره) می فرماید: "عالم محضر خداست، در محضر خدا معصیت نکنیم" (خمینی، ۱۳۸۰، ج ۱۳، ص ۴۶۱). این مثال ها برای روشن شدن عمق مسئله بود. آنچه در این مقاله به آن خواهیم پرداخت معنای حضور است و نقشی که در تربیت انسان بازی می کند. هر چند موضوع مهمی است ولی به نظر می رسد که کمتر به این موضوع پرداخته شده. شاید چون موضوعی فراگیر است و در همه شئون زندگی پخش است و از طرفی از جنس مادی نیست جدا کردن و بررسی آن کمی سخت باشد. برآستی حضور چیست؟

^۱ عضو هیئت علمی گروه علوم تربیتی دانشگاه شاهد؛ farmahinifar@yahoo.com

^۲ دانشجوی ارشد تاریخ و فلسفه تعلیم و تربیت؛ hatamiha@yahoo.com

پرسش های پژوهش:

- حضور چیست؟

- نقش حضور در رابطه انسان با خودش چیست؟

- نقش حضور در رابطه انسان با طبیعت چیست؟

- نقش حضور در رابطه انسان با جامعه چیست؟

الف) نقش حضور در رابطه انسان با خدا چیست؟

تحقیق حاضر از نوع تحقیقات بنیادی است که با استفاده از روش علمی و با استفاده از منابع کتابخانه ای و تهیه فیش به جمع آوری اطلاعات پرداخته و از روش توصیفی - تحلیلی برای پاسخ به سوالات استفاده خواهد شد.

حضور از ریشه حضراست. در مفردات به معنی "مخالف بدو" آمده است (خسروی حسینی، ۱۳۷۵، ص ۲۴۱). در قاموس به معنی ضد غایب شدن آمده است (قریشی، ۱۳۶۴، ج ۲، ص ۱۵۱) و در تحقیق مخالف غیبت و به معنی حالت تحصیل و استقرار بعد آمدن شیئی می داند (مصطفوی، ۱۳۶۰، ج ۲، ص ۲۴۰). در بررسی کلمه غیبت آن را در مقابل حضور و مشاهده می داند (همان، ج ۷، ص ۲۹۰) و شاهد به معنی علم به حضور شیئی تعریف کرده است (همان، ج ۶، ص ۱۳۰). بنابراین حضور به معنی تحصیل و استقرار و بودن چیزی و یا علم به بودن چیزی است.

حضور دارای مراتب است گاهی شدید و گاهی ضعیف است. هر که مجرد تر باشد حاضرتر است. پس مجرد مطلق (خداوند) دارای حضور مطلق است؛ به این معنی که انسان می تواند در اولین نظر حضرت حق را در نزد خود داشته باشد و هر کس همه خدا را در پیش خود احساس کند. راز این نکته که هر کس با خدا یک ارتباط شخصی دارد در همین است که خداوند تماما همه جا حاضر است (طاهرزاده، ۱۳۹۰، ص ۲۵۳).

بحث اصلی تربیت دینی در اسلام این است که چه کنیم که متربی آیین مدار و ملتزم به دین باشد. نقطه شروع تربیت دینی و آنچه که ما در مفهوم تربیت دینی به دنبال آن هستیم، مؤمن سازی و تغییر روابط چهارگانه ای است که هر شخص می تواند داشته باشد یعنی رابطه او با خودش، با طبیعت، با جامعه و با خدا به شکل خاصی درآید (شاملی، ۱۳۷۸).

یافته های پژوهش:

بسیاری از صاحب نظران معتقدند که رفتار در تربیت مؤثرتر از گفتار است. امام صادق (علیه السلام) می - فرمایند: "کونوا دعاة للناس بغير ألسنتکم، لیروا منکم الورع و الاجتهاد، و الصلّاء و الخیر، فإنّ ذلك داعیة".

مردمان را تبلیغ کنید، اما نه با گفتار بلکه با کردار، تا ببینند که شما خود اهل پرهیزبیشگی و کوشش و نماز و عبادت و کار نیکید (حکیمی، ۱۳۸۰، ج ۱، ص ۲۱۰). در این حدیث امام اشاره کردند که از راهی به غیر زبان مردم را بخوانید که به نظر می‌رسد شامل حضور هم می‌شود و اگر (غیر السنتکم) را کردار هم ترجمه کنیم به نظرم عامل اصلی در این تأثیر گذاری حضور است زیرا همه به این مسئله اذعان دارند که سر کلاس درس نشستن آثار و نتایج دارد که با دیدن فیلم کلاس انسان آن را بدست نمی‌آورد. در کلاس های درس مجازی که فرد از میزان حضور ضعیفی برخوردار است نتیجه بهتری نسبت به فیلم بی روح می‌گیرد و از طرفی می‌توان گفت که چون رفتار دربردارنده گفتار هم است اثربیشتری می‌گذارد و حضور که می‌تواند همراه گفتار و رفتار باشد اثرگذارش بیشتر است.

آیت الله جوادی آملی در کتاب مفاتیح الحیاء رابطه انسان با خودش و جامعه و طبیعت را مطرح کرده و روایاتی ارائه داده اند و ما حضور را در آن ها بررسی کردیم مثلاً نگاه کردن به آب سبب نورانی و شاداب شدن چهره می‌گردد این یکی از آثار حاضر شدن آب نزد ماست که امام صادق (علیه السلام) به ان اشاره کرده است. این فعلی است که با حضور همراه است. در رابطه انسان با خدا هم هر چه هست حضور است تمام عبادت های واجب و مستحب ما در جهت تذکر به ما برای حاضر دیدن خدا نزد ماست و از این رو است که نیت در اعمال شرط اولیه و اصلی قبولی اعمال است. نیت باید جهت قرب به سوی خدا، خدایی که حاضر و ناظر به اعمال ماست. در بررسی روایات ذیل روابط چهارگانه به این نتیجه رسیدیم که هر جا سخن از حضور می‌شود نوعی جهت گیری به سمت خدا در آن لحاظ شده و به طور کلی می‌توان گفت در تربیت دینی ما به دنبال این هستیم که به گونه های مختلف حضور خدا را - که شاهد و حاضر مطلق است - در زندگی پررنگ کنیم.

واژگان کلیدی: حضور، وجود، تربیت دینی.

فهرست منابع:

- جوادی آملی، عبدالله. (۱۳۹۱). *مفاتیح الحیاء*. قم: اسراء.
- حکیمی، محمدرضا؛ حکیمی، محمد و حکیمی، علی. (۱۳۸۰). *الحیاء*. تهران: دفتر نشر فرهنگ اسلامی.
- خسروی حسینی، سید غلامرضا. (۱۳۷۵). *ترجمه و تحقیق مفردات الفاظ قرآن*. تهران: مرتضوی.
- شاملی، عباس علی. (۱۳۷۸). *میزگرد تعلیم و تربیت. نشریه معرفت*، ۳۲، ۱۷-۹.
- خمینی، روح الله. (۱۳۸۰). *صحیفه نور*. تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام.

-
- طاهرزاده، اصغر. (۱۳۹۰). **خویشتن پنهان**. اصفهان: لب المیزان.
- فرهادیان، رضا. (۱۳۸۸). **تربیت بر تو**. قم: بوستان کتاب.
- قریشی، سید علی اکبر. (۱۳۶۴). **قاموس قرآن**. تهران: دارالکتاب الاسلامیه.
- مصطفوی، حسن. (۱۳۶۰). **التحقیق فی کلمات قرآن کریم**. تهران: نگاه ترجمه و نشر کتاب.
- معلمی، حسن. (۱۳۸۳). **معرفت شناسی**. قم: مرکز جهانی علوم اسلامی.